

Assessing the Environmental Sustainability of Tourism in the Target Villages of East Azerbaijan Province

Fatemeh Kazemiyeh*

Assistant Professor of Rural Extension and
Development, University of Tabriz, Tabriz,
Iran

Asma Eidi

Ph.D. Student of Agricultural Development,
University of Tabriz, Tabriz, Iran

Abstract

Tourism and the environment are interdependent. For this reason, tourism development and management are key factors in achieving sustainable development. This study aimed to evaluate tourism's environmental sustainability in the target villages of East Azerbaijan province. This research is a survey in terms of practical purpose and in terms of how to collect data. The study's statistical population was the heads of households in four villages targeted for tourism in East Azerbaijan province (N = 819). Using the Krejcie-Morgan table, the statistical sample size of 265 people was calculated. The proportional stratified sampling method was used to obtain a statistical sample in each of the selected villages. To achieve the purpose of the research, in the first stage, the indicators of environmental sustainability of tourism were identified using an integrated method. Based on the two indicators, resource conservation and biodiversity and management and environmental policies were determined with 29 indicators. In the second stage, using the radar model, the overall environmental sustainability of tourism in the target villages of East Azerbaijan

* Corresponding Author: kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

How to Cite: Kazemiyeh, F., Eidi, A. (2022). Assessing the environmental sustainability of tourism in the target villages of East Azerbaijan province. *Tourism Management Studies*, 17(58), 101 - 131. doi: 10.22054/tms.2022.66362.2680

province was assessed. The results showed that the studied villages generally have a moderate level of environmental sustainability. Among the villages as case studies, the highest environmental sustainability score, equal to 0.585, belonged to Totekhaneh village, and the lowest score, equal to 0.369, belonged to Kandovan village.

Introduction

Tourism and the environment are interdependent. For this reason, tourism development and management are critical factors in achieving sustainable development compatible with the environment. Therefore, it is necessary to carry out all programs, including tourism, based on recognizing and evaluating the environment's potential to preserve both the natural values and the proper and continuous use of the environment. This study aimed to evaluate tourism's environmental sustainability in the target villages of East Azerbaijan province. Given the current situation and since nature is one of the most important resources in rural tourism and the destruction of nature is a threat to sustainable tourism in a destination, this study aims to assess the environmental sustainability of tourism in target villages. It was an East Azarbaijan province, and efforts were made to study and evaluate the environmental dimension of rural tourism. It is hoped that the results of this study will be helpful in the protection of rural natural resources and their preservation for the future and reduce the destructive effects of tourism in these areas and ultimately lead to sustainable tourism development and sustainable rural development in rural areas.

Materials and Methods

This research is a survey in terms of practical purpose and in terms of how to collect data. The study's statistical population was the heads of households in four villages targeted for tourism in East Azerbaijan province (N = 819). Using the Krejcie-Morgan table, the statistical sample size of 265 people was calculated. The proportional stratified sampling method was used to obtain a statistical sample in each of the selected villages. To achieve the purpose of the research, in the first stage, the indicators of environmental sustainability of tourism were identified using an integrated method. Based on the two indicators,

resource conservation and biodiversity and management and environmental policies were identified with 29 indicators. In the second stage, using the radar model, the overall environmental sustainability of tourism in the target villages of East Azerbaijan province was assessed.

Discussion and Results

The results showed that the studied villages generally have a moderate level of environmental sustainability. Among the studied villages, the highest environmental sustainability score, equal to 0.585, belonged to Totekhaneh village, and the lowest score, equal to 0.369, belonged to Kandovan village. The environmental situation in Kandovan village is the most unstable of all, Among the studied villages; Where the oldest village in terms of tourism and the most number of incoming tourists, and has relatively more suitable tourism facilities and services. There indicates insufficient attention to this village's environment and the vulnerability of physical environments and its historical and natural monuments and attractions.

Conclusions

As noted, it can be concluded that the sustainable development of tourism in terms of policy, management, and planning is not yet in a good position, and the opportunities for tourism to develop this village have not been appropriately exploited. In the face of its threats, they have been realized in different areas and in some cases. According to field studies, the target villages are faced with many challenges and issues in the field of environmental and natural issues. This issue is fully seen in the situation of Kandovan village. Although tourism in this village has developed, its environmental damage is more obvious compared to tourism capabilities. Therefore, to solve the existing problems, it is necessary to review the programs and executive policies by considering the principles of sustainable tourism development in the province. Based on the results of the present study, the following solutions are presented, which can be effective in the sustainability of environmental resources in the tourism target villages of East Azerbaijan province. The solutions are: Increasing the level of awareness and knowledge of the general public, especially the

indigenous youth active in the field of tourism, towards the environment and how to protect the capital and natural attractions of the village through training and holding orientation classes on related organizations, development Advertising programs, local public media, and publications are some of the strategies that can be effective in sustaining the natural environment of the target villages. Also, considering that most people currently use social networks, the potential of these networks can be used to the fullest, and through that sense of responsibility and environmental knowledge of the host and guest community affected. Therefore, it is suggested that the clips and purposeful and scientific training be prepared with the cooperation of the experts of the Environmental Protection and Tourism Organization and adapted to the language (in Turkish in the study area). The culture of the areas to be used. Illiterate and illiterate people should also be included. Therefore, it is necessary to take the required planning and measures.

Keywords: East Azerbaijan, Environmental Indicators, Sustainability Assessment, Target Villages.

ارزیابی پایداری زیست محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

فاطمه کاظمیه * ID * استادیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

اسما عیدی ID دانشجوی دکتری رشته توسعه کشاورزی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

چکیده

گردشگری و محیط زیست وابستگی متقابل دارند. به همین دلیل توسعه و مدیریت گردشگری، به گونه‌ای که با محیط سازگار باشد، عامل اساسی در دستیابی به توسعه پایدار به شمار می‌آید. هدف از این پژوهش ارزیابی پایداری زیست محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی بود. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ چگونگی جمع‌آوری داده‌ها پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش سرپرستان خانوارها در چهار روستای هدف گردشگری در استان آذربایجان شرقی بودند (N=۸۱۹) که با استفاده از جدول کرجسی - مورگان حجم نمونه‌ی آماری ۲۶۵ نفر محاسبه گردید. به منظور دستیابی به نمونه آماری در هر یک از روستاهای منتخب از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شد. برای دستیابی به هدف تحقیق در مرحله اول شاخص‌های پایداری زیست محیطی گردشگری با استفاده از روش تلفیقی شناسایی شدند. براین اساس دو شاخص، حفاظت از منابع و تنوع زیستی و مدیریت و سیاست‌های محیطی در مجموع با ۲۹ نماگر شناسایی شدند. در مرحله دوم با استفاده از مدل رادار پایداری سطح کلی پایداری زیست محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی ارزیابی گردید. نتایج تحقیق نشان داد که در مجموع روستاهای مورد مطالعه از سطح پایداری زیست محیطی متوسطی برخوردارند. در بین روستاهای مورد مطالعه بیشترین امتیاز پایداری زیست محیطی برابر با ۰/۵۸۵/ متعلق به روستای توت‌خانه و کم‌ترین امتیاز برابر با ۰/۳۶۹ متعلق به روستای کندوان بود.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی پایداری، آذربایجان شرقی، روستاهای هدف، شاخص‌های زیست محیطی.

- پژوهش حاضر برگرفته از گزارش نهایی طرح پژوهشی با عنوان «ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی» است که از محل اعتبارات پژوهشی دانشگاه تبریز اجرا شده است.

* نویسنده مسئول: kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

مقدمه

گردشگری بخش مهمی از سیاست‌های اجتماعی و اقتصادی توسعه کشورهاست. بسیاری از کشورها با به کارگیری این رهیافت توانسته‌اند وضعیت خویش را تا حد درخور توجهی بهبود بخشند از این رو، این صنعت یکی از بزرگ‌ترین فعالیت‌های اقتصادی است که پرشتاب‌ترین رشد را در میان صنایع جهان داراست و عامل مهمی در توسعه اقتصاد ملی و محلی در سراسر جهان محسوب می‌شود (یاری حصار و باختر، ۱۳۹۳).

گردشگری دارای شاخه‌ها و گونه‌های فراوانی است. یک نوع آن گردشگری روستایی است که شامل محدوده وسیعی از جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که در زمینه‌های کشاورزی یا غیرشهری تعریف شده است (حیدری ساربان و همکاران، ۱۳۹۵). ایران از جمله کشورهایی است که در سال‌های اخیر در راستای توسعه پایدار نواحی روستایی، توسعه گردشگری را مورد توجه قرار داده و سیاست‌ها و برنامه‌های مختلفی (طرح جامع توسعه گردشگری کشور، تعیین مناطق ویژه گردشگری) در این زمینه تدوین کرده است (رضوانی، ۱۳۸۷).

به منظور توسعه فعالیت‌های گردشگری در روستاها و ضرورت تقویت زیرساخت‌های عمومی و افزایش آن، کمیته راهبردی گردشگری روستایی و عشایری در سال ۱۳۸۵ در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تشکیل شد. این کمیته بر آن شد تا با توجه به وجود قابلیت‌های فراوان گردشگری در روستاهای مختلف کشور به رفاه اجتماعی و توسعه فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی در مناطق مختلف پردازد. از این رو روستاهایی که توانمندی و قابلیت جذب گردشگری بیشتری داشتند، به عنوان روستاهای هدف گردشگری انتخاب شدند. بررسی و شناخت جاذبه‌ها و ارائه خدمات در هر برنامه‌ریزی و طرح گردشگری، از مطالعات پایه و اساسی است که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با انتخاب روستاهای هدف گردشگری گامی مهم در این مسیر برداشت (رحیمی و رنجبردستانی، ۱۳۹۱).

روستای هدف گردشگری به محدوده‌ای جغرافیایی گفته می‌شود که در آن مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد که انگیزه‌ای برای سفر و اقامت گردشگران خواهند بود. تعیین این گروه از روستاها از رویکردهای اصلی دولت برای رفع محرومیت و ایجاد محرک‌های توسعه در مسیر تحقق اهداف تعیین شده در سند چشم‌انداز

بیست‌ساله کشور و سند راهبردی توسعه گردشگری کشور (۱۳۹۹/۰۶/۱۶)، بهره‌گیری از توان‌های مناطق محروم به‌ویژه روستاها و مقوله‌ی گردشگری است (اکبری‌ان رونی‌زی، ۱۳۹۴). روستاهای هدف گردشگری به سبب وجود مناظر طبیعی و شرایط خاص آب‌وهوایی، از مهم‌ترین و جذاب‌ترین عرصه‌های گردشگری در کشور به شمار می‌آیند که همواره مورد توجه و آمدو شد گسترده‌ی گردشگران برای گذراندن اوقات فراغت در فصول مختلف سال بودند که این امر آثار و پیامدهای مختلف و متفاوتی را برای این مناطق به دنبال داشته است.

یکی از تمهیدات جالب توجه توسعه گردشگری روستایی در ایران شبکه خوشه‌سار بوم-گردی است. این شبکه به دست بخش خصوصی (بدون حمایت بخش عمومی/دولت) و با شکل‌گیری حلقه‌ای از فعالان توسعه گردشگری روستایی در چند نقطه کشور ایجاد شده است. در هر روستا یکی از اعضای شبکه نقش تسهیلگر توسعه گردشگری را بر عهده دارد. فعالیت هر یک از این تسهیلگران بخش خصوصی، مشتمل بر مرمت و آماده‌سازی خانه‌های بومی، پذیرایی از گردشگران با آداب و رسوم خاص محلی و معرفی فرهنگ، صنایع دستی و دیگر تولیدات منطقه با مشارکت جماعت محلی است. از این رو، می‌توان هر یک از روستاهای شبکه را به‌مثابه نوعی اکو موزه در نظر گرفت که قرار است با تمرکز بر هویت مکان و جلب مشارکت مردمی موجب ارتقای رفاه و توسعه جماعت محلی گردد. مطالعه تجربه منحصربه‌فرد روستاهای خوشه‌سار از منظر نقش تسهیلگران بخش خصوصی، آثار توسعه گردشگری و پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی فعالیت‌ها جهت سیاست-گذاری احتمالی در آینده بسیار آموزنده است (علاء‌الدینی و امین‌زاده، ۱۳۹۳).

گسترش فرآیند صنعت گردشگری با وجود مزایای فراوانی که می‌توان بر آن قائل شد، از جمله فعالیت‌هایی است که برخی از اوقات به دلیل بهره‌گیری متراکم از طبیعت، سبب تنزل کیفی و حتی نابودی آن را فراهم می‌آورد. محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌طور عام در صنعت گردشگری و گردشگری روستایی به‌طور خاص حائز اهمیت بوده و از طرفی ادامه روند گردشگری را در سال‌های بعد به همراه دارد و مهم‌تر اینکه تخریب و نابودی آن‌ها جبران‌ناپذیر است. از این رو، مبنا قرار دادن رویکرد پایداری در صنعت گردشگری و بخصوص در گردشگری روستایی اهمیت زیادی پیدا کرده و بسیاری از کشورها و سازمان‌ها تلاش کردند تا اهداف و مقاصد توسعه پایدار را در این صنعت پیاده کنند.

پایداری سبب می‌گردد که در زمینه‌ی گردشگری هر چیز از انتخاب مکان، ساختار، تسهیلات و تجهیزات و به‌طور کلی محصول گردشگری برای عرضه و تقاضای گردشگران تابع حفاظت از محیط و طبیعت برای میزبان و میهمان باشد. توسعه پایدار گردشگری تلاش دارد تا اصول توسعه پایدار را در گردشگری تلفیق کند تا از این طریق تأثیرات منفی آن را به حداقل و منافع آن را به حداکثر برساند. توسعه پایدار گردشگری در درازمدت و کوتاه-مدت خواهد توانست نیازهای و خواسته‌های جامعه میزبان محلی از نظر بهبود استانداردهای زندگی و کیفیت زندگی را برآورده کرده و خواسته‌های گردشگران و صنعت گردشگری و همچنین حفاظت از منابع پایه زیست‌محیطی برای گردشگری، شامل اجزای طبیعی، ساخته‌شده و فرهنگی، به‌منظور دستیابی به هر دو هدف قبلی را در اولویت اصلی خویش قرار دهد. باین‌وجود، در حال حاضر همچنان در بسیاری از مقاصد گردشگری کشورمان نادیده گرفتن و چشم بستن بر اصول گردشگری پایدار ادامه دارد که تداوم این روند در درازمدت موجب شکل‌گیری وضعیت نامطلوب و ناپایدار اکولوژیکی در مناطق گردشگری شده و چالش و مشکلات متعددی را بر بخش مختلف کشور و به‌ویژه بخش گردشگری تحمیل خواهد کرد.

استان آذربایجان شرقی با وسعت ۴۵۴۹۰/۸۹ کیلومتر مربع، ۲/۷۶ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی در سال ۱۳۹۶، استان آذربایجان شرقی دارای ۲۰ شهرستان، ۴۴ بخش، ۶۲ شهر و دارای ۱۴۲ دهستان می‌باشد (گزارش سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۶). نواحی روستایی استان آذربایجان شرقی با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و توپوگرافی، اقلیمی، مناطق سرسبز دارای جاذبه‌های گردشگری متنوعی می‌باشد. این استان دارای چهار روستای هدف گردشگری می‌باشد. این روستاها در مناطق مختلفی از استان آذربایجان شرقی پراکنده شده‌اند که عبارت‌اند از روستای کندوان در شهرستان اسکو، روستای توت‌خانه در شهرستان بناب، روستای اشتبین در شهرستان جلفا و روستای زنوزق در شهرستان مرند جدول (۱)؛ شکل (۱).

جدول ۱- موقعیت و مشخصات جغرافیایی، اجتماعی روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	موقعیت			وضعیت توپوگرافی	فاصله از مرکز استان (کیلومتر)	تعداد جمعیت*	تعداد خانوار
	شهرستان	بخش	دهستان				
کندوان	اسکو	مرکزی	سهند	کوهستانی	۶۲	۴۵۰	۱۵۱
توته‌خانه	بناب	مرکزی	بناجوی شمالی	کوهستانی - تپه‌ای	۱۵۰	۶۰۸	۱۸۲
اشتبین	جلفا	سپه‌رود	نوجه‌مهر	کوهستانی	۲۲۵	۴۹۰	۱۳۲
زنوزق	مرند	مرکزی	زنوزق	کوهستانی - تپه‌ای	۹۰	۱۰۵۲	۳۵۴

* تعداد جمعیت و خانوار بر اساس نتایج سرشماری عمومی سال ۱۳۹۵ ذکر شده است.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه در استان آذربایجان شرقی

روستاهایی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته‌اند از نظر پیشینه تاریخی، دارای قدمت زیادی هستند. برخی از این روستاها مانند کندوان، قدمتشان به قرن هفت هجری تخمین زده می‌شود. این روستا در فهرست آثار بین‌المللی و ملی کشور ثبت شده است. آنچه به کندوان هویت باستانی داده وجود منزل‌های مسکونی در درون توده‌های مخروطی و هرمی شکل صخره‌ای است. روستاییان کندوان داخل این توده‌ها برای خود خانه مسکونی، آغل، انبار و کارگاه ایجاد کرده‌اند. معماری صخره‌ای، در این روستا حاکی از صحنه‌های مبارزه و جدال انسان با طبیعت و در خدمت گرفتن صخره‌های طبیعی است. چشمه‌های زیبا و معدنی کندوان از دیگر جاذبه‌های این روستای ۶۰۰۰ ساله محسوب می‌شود. گردشگران داخلی زیادی به خاطر استفاده از منابع آب معدنی این منطقه که جنبه درمانی نیز دارد به این منطقه می‌آیند. روستای زنوزق بزرگ‌ترین روستای ایران به لحاظ ترتیب استقرار مسکن روستایی از نوع پلکانی است. زیبایی و جلوه بی‌پایان این روستای تاریخی، با سنگ‌فرش‌های منظم، خانه‌ها و در و پنجره‌های چوبی به رنگ‌های آبی، سبز و قرمز کامل می‌شود. آبشار دامجی - قیه، قلعه و مسجد زنوزق از جمله جاذبه‌های دیدنی زنوزق به شمار می‌روند که مورد توجه بسیاری از گردشگران است.

زنوزق دارای شخصیت‌های فرهنگی و دینی قابل‌اعتنایی نیز بوده است که مقبره برخی از آن‌ها به‌عنوان زیارتگاه و جاذبه گردشگری محسوب می‌شود. روستای توته‌خانه دارای معماری صخره‌ای می‌باشد و به دلیل جلوگیری از نفوذ سرما در فصل زمستان اکثر خانه‌ها دارای درب و پنجره‌های کوچکی هستند. معماری خانه‌ها در این روستا متأثر از شرایط اقلیمی، محیط طبیعی، نحوه معیشت و فعالیت‌های اقتصادی روستاییان شکل گرفته، با طبیعت اطراف خود هماهنگی دارد. در قلمرو حیات وحش این روستا انواع پرندگان و جانوران وحشی مانند کبک، گرگ، شغال و روباه وجود دارند و در اراضی روستا و دامنه کوهستان‌های اطراف انواع گیاهان و رستنی‌ها کمیاب می‌رویند. در میان روستاهای اطراف رود ارس روستای اشتبین به‌عنوان یکی از روستاهای شگفت کشور شهرت خاصی دارد. تولید ابریشم در روستای اشتبین از قدیم رونق دارد و عده زیادی از مردم به تولید و پرورش کرم ابریشم اشتغال دارند. میوه‌های باغی و محصولات جالیز اشتبین بسیار مرغوب است. گورستان قدیمی، کتیبه‌های مرمرین مربوط به قرن‌های نهم و دهم هجری حکایت از پیشینه

تاریخی گران‌بهای آن دارد. روستای اشتبین در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده است (زارعی و ابراهیمی، ۱۳۹۵).

تمامی این روستاها به دلیل داشتن مکان‌های تاریخی و جاذبه‌های طبیعی فراوان سالانه پذیرای گردشگران بسیاری هستند ولیکن مدیریت نامناسب، عدم برنامه‌ریزی بر اساس اصول توسعه پایدار و تأکید بیش از پیش به بعد اقتصادی گردشگری باعث شده تا هم‌زمان با رونق نسبی فعالیت‌های گردشگری در این روستاها، مسائل و مشکلات عمده‌ی زیست‌محیطی در آن‌ها نمودار گردد که از نمودهای عینی آن می‌توان به تخریب و از بین رفتن میراث تاریخی و جاذبه‌های گردشگری روستاها، تخلیه و آلودگی منابع طبیعی، ازدحام و شلوغی، تغییر کاربری زمین، مواد زائد و... اشاره کرد که باعث شکل‌گیری وضعیت نامطلوب و نسبتاً ناپایدار کنونی در این روستاها گردیده است. لذا با توجه به وضع موجود و از آنجا که طبیعت، از مهم‌ترین منابع در گردشگری روستایی است و تخریب طبیعت، تهدیدی برای گردشگری پایدار در یک مقصد است، از این‌رو هدف از انجام این پژوهش ارزیابی پایداری زیست-محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی بود و تلاش شد تا بعد زیست‌محیطی گردشگری روستایی مورد بررسی و ارزیابی علمی قرار گرفته گیرد.

پیشینه پژوهش

در زمینه‌ی مرتبط با موضوع مورد مطالعه تحقیقاتی در داخل و خارج کشور انجام شده است که به‌طور خلاصه به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

رضوانی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی به ارزیابی الگوهای گردشگری پایدار در نواحی روستایی کلان‌شهر تهران پرداختند. آنان با استفاده از روش‌های توصیفی و تحلیلی به ۱۵ شاخص و ۸۸ نماگر در ابعاد سه‌گانه‌ی توسعه پایدار گردشگری دست یافتند. ۲۶ نماگر اقتصادی، ۴۱ نماگر اجتماعی- فرهنگی و ۲۱ نماگر زیست‌محیطی بودند. قدمی و علیقلی‌زاده فیروزجانی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری (مطالعه موردی تنکابن) با استفاده از مدل بارومتر پایداری پرسکات آلن به این نتیجه رسیدند که فرآیند توسعه گردشگری در تنکابن با تخریب منابع، نارضایتی جامعه گردشگران و نگرش منفی ساکنان محلی، از اصول و معیارهای توسعه پایدار گردشگری فاصله دارد و از الگوی ناپایدار پیروی می‌کند.

در مطالعه‌ای دیگر پوراحمد و همکاران (۱۳۹۴) به ارزیابی شاخص‌های توسعه پایداری گردشگری در مقاصد گردشگری شهر ساری پرداختند. آنان با استفاده از تحلیل رگرسیون به این نتیجه رسیدند که شاخص پایداری اکولوژیکی ضعیف‌ترین و شاخص پایداری اقتصادی قوی‌ترین وضعیت از لحاظ پایداری گردشگری در شهر ساری را دارا هستند. کاهش میزان آسیب‌رسانی اکولوژیکی، عدم تخریب کاربری‌های زمین در حوزه طبیعی، جلوگیری از آلاینده‌های آب و هوایی به‌ویژه جلوگیری از رهاسازی زباله‌ها و پسماندها در سواحل ساری و حمایت از پاکی محیط‌زیست و افزایش زیست‌پذیری محیطی به‌ویژه در تالاب‌های طبیعی و مناظر اکولوژیکی از پیشنهاد‌های این پژوهش بود. اکبریان رونیزی و رضوانی (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان دماوند) پرداختند. محققین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (آزمون تحلیل واریانس یک-طرفه) و روش‌های غیر آماری (بارومتر و رادار پایداری) بکار گرفتند. نتایج این مطالعه نشان داد که توسعه گردشگری روستایی در ناحیه مورد مطالعه در سطح پایداری ضعیف قرار دارد که البته در بین روستاهای نمونه، از لحاظ وضعیت پایداری گردشگری تفاوت معنادار آماری دیده می‌شود. همچنین نتایج بیانگر آن بود که بین میزان پایداری گردشگری روستاها با معیارهای فاصله از کلان‌شهر تهران، میزان جمعیت و تعداد گردشگران رابطه مستقیم و معنادار آماری وجود دارد.

دلشاد و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه خود به اولویت‌بندی و تعیین روابط شاخص‌های سنجش پایداری توسعه گردشگری پرداختند. در این مطالعه از تکنیک دلفی فازی استفاده شده بود. نتایج به‌دست آمده نشان داده است که در بین شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص‌های اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص در سنجش پایداری گردشگری بوده است و عامل‌های اکولوژیکی و اجتماعی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. همچنین شاخص‌های فرهنگی به‌عنوان تأثیرپذیرترین شاخص‌ها در سنجش پایداری توسعه گردشگری، تعیین شدند. قربان‌پور و همکاران (۱۳۹۷)، در ارزیابی ابعاد زیست‌محیطی گردشگری در شهر رشت با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چند معیاره به این نتیجه رسیدند که استفاده ناپایدار از جاذبه‌های طبیعی پیامدهای نامطلوب متعددی به دنبال داشته و به‌مرور زمان از کیفیت منابع طبیعی در آن منطقه کاسته است. از بین راهبردهای تحقق گردشگری، تقویت بعد

گردشگری رودخانه در تمام فصول بر اساس اصول پایداری بالاترین رتبه را در راستای تحقق گردشگری پایدار کسب کرد. عیدی چیچکلو (۱۳۹۷)، در مطالعه‌ای تحت عنوان ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان به اندازه‌گیری پایداری گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان به وسیله بارومتر و رادار پایداری پرداخت. نتایج به دست آمده نشان داد که ابعاد اجتماعی و اقتصادی از پایداری بیشتری نسبت به بعد محیطی در روستاهای مورد مطالعه برخوردار هستند. همچنین رادار پایداری نشان داد که هنوز مقدار قابل توجهی تا رسیدن به سطح پایداری در روستاهای مورد مطالعه فاصله وجود دارد. یارکوا و استوی کوا^۱ (۲۰۰۸) پژوهشی با عنوان پایداری گردشگری روستایی در بلغارستان انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که گردشگری روستایی در مناطق مورد مطالعه به سطح مطلوبی از توسعه خود نرسیده است و روش‌های بازاریابی نیازمند توسعه محصولات پیچیده گردشگری مطابق با نیازهای مختلف گردشگران می باشد. همچنین عوامل طبیعی، جغرافیایی، انسانی، فیزیکی و اقتصادی توسعه در مناطق مورد مطالعه فراهم و آماده است. اوکچ^۲ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای باهدف گردشگری روستایی چاره‌ای برای توسعه پایدار به این نتیجه دست یافت که ریشه اصلی مشکلات اقتصادی و زیست محیطی را می توان در بحران‌های در حال ظهور از مصرف ناپایدار و چشم‌اندازهای جدیدی از توسعه پایدار با تمرکز همه‌جانبه معنوی، اخلاقی، روانی و جسمی توسعه انسانی به جای تسلط مصرف‌گرایی که نیاز زمانه است پیش‌بینی کرد.

سسوتی اینینگتیا و مناف^۳ (۲۰۱۵)، در مطالعه‌ای به تحلیل توسعه گردشگری پایدار روستایی در روستای کوتهورجو^۴ پرداختند. هدف آنان از پژوهش بررسی امکان‌سنجی توسعه گردشگری روستایی در کوتهورجو بود. عناصر مورد ارزیابی در این مطالعه، امکان-سنجی اجتماعی و اقتصادی و امکان‌سنجی مالی بود. نتایج نشان داد که این روستا دارای زیرساخت‌های کافی و امکانات گردشگری است. امکان‌سنجی مالی نشان داد که توسعه گردشگری روستایی برای تلاش برای ارتقاء زاغه‌ها امکان‌پذیر نبوده است. در نهایت محققین با در نظر گرفتن مردم به‌عنوان موضوع اصلی توسعه پایدار، راهکارهای مختلفی برای توسعه

1- Yarkova and Stoykova

2- Okech

3- Sesotyanyngtyas and Manaf

4- Kutoharjo

روستایی گردشگری ارائه دادند. نواکی^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به برنامه‌ریزی استراتژیک برای توسعه گردشگری پایدار در لهستان پرداختند. پژوهشگران در این مطالعه روش‌های کمی و کیفی را بکار گرفته و ۳۷ استراتژی توسعه گردشگری را در ۱۳ استان، ۱۱ شهر و پنج شهرستان کشور لهستان رتبه‌بندی کردند. آنان دریافتند که بالاترین حوزه‌های ارزشیابی استراتژی توسعه گردشگری در اسناد موردبررسی، شاخص‌های برنامه‌ریزی استراتژیک و اجرا، نظارت و ارزیابی است.

داوردوست و کارهان (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به ارزیابی گردشگری پایدار روستایی در مناطق اوزوندره و ارزروم در کشور ترکیه پرداختند. نتایج ارزیابی آنان نشان داد که طرح‌های توسعه گردشگری پایدار در این مناطق برای دستیابی به اهداف امیدوارکننده است اما شرایط به لحاظ زیست‌محیطی حاکی از نگرانی است. همچنین آنان با استفاده از تکنیک دلفی ۳۳ شاخص در چهار بعد کیفیت خدمات، امکانات، مدیریت روستا و حفاظت از محیط‌زیست در مورد آینده گردشگری در منطقه ارائه کردند. افزایش آگاهی و آموزش ذینفعان و بهره‌گیری از مشارکت آنان، افزایش کیفیت خدمات و امکانات و توجه بیشتر بر حفاظت از محیط‌زیست منطقه‌ی مورد مطالعه از پیشنهادها پژوهش در جهت حرکت به سمت گردشگری پایدار بود.

روش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ چگونگی جمع‌آوری داده‌ها پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش سرپرستان خانوارها در چهار روستای هدف گردشگری در استان آذربایجان بودند (N=۸۱۹) که با استفاده از جدول کرجسی-مورگان حجم نمونه‌ی آماری ۲۶۵ نفر محاسبه گردید. به‌منظور دستیابی به نمونه آماری در هر یک از روستاهای منتخب از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شد. روش جمع‌آوری داده‌ها متکی بر برداشت میدانی با استفاده از پرسشنامه بود. در این راستا در گام اول با بررسی متون و ادبیات مربوط به توسعه پایدار گردشگری، شاخص‌های پایداری زیست‌محیطی استخراج شدند.

مقبول‌ترین رهیافت برای اندازه‌گیری پایداری و توسعه پایدار، به کارگیری معرف‌ها و شاخص‌ها هست (بل و مورس^۲، ۲۰۰۳). اصولاً توجه به شاخص‌ها به‌عنوان ابزاری برای رصد نمودن کم و کیف سیاست‌ها و اقدامات، اندازه‌گیری آثار و پیامدها و همچنین ارزیابی وضعیت، دارای سابقه طولانی می‌باشد. توسعه پایدار گردشگری به‌عنوان یکی از موضوعات اصلی این تلاش‌ها در نظر گرفته شده

1- Nowacki

2- Bell and Morse

است که ضرورت دارد شاخص‌های خاص آن را برای پایش و ارزیابی توسعه گردشگری مورد استفاده قرارداد (چوی و سیراکایا^۱، ۲۰۰۶). بنا بر تعریف سازمان جهانی گردشگری، شاخص‌های پایداری مجموعه اطلاعاتی را می‌سنجند که تصمیم‌گیرندگان توسط آن‌ها از تصمیم‌گیری ناآگاهانه و نادرست دوری جسته و سازوکارهای سلیقه‌ای را کاهش می‌دهند. شاخص‌ها مجموعه‌ای از سنج‌های سودمند و آن عواملی هستند که برای تصمیم‌سازی به موقع و درست اهمیت دارند. شاخص‌ها ابزاری برای مدیریت امروزی و سرمایه‌گذاری در آینده هستند که خطر آسیب‌سپوی در استفاده از منابع که صنعت (گردشگری) به آن وابسته است را کاهش می‌دهند (سازمان جهانی گردشگری^۲، ۱۹۹۳).

یک شاخص یا نماگر مؤثر و مفید در ارزیابی پایداری باید شرایط و ویژگی‌هایی از قبیل شفافیت، اعتبار، قابلیت دسترسی، پویایی، جامعیت و مرتبط بودن باهدف مطالعه را دارا باشد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰). براین اساس دو شاخص، حفاظت از منابع و تنوع‌زیستی و مدیریت و سیاست‌های محیطی به‌عنوان شاخص‌های پایداری زیست‌محیطی گردشگری شناسایی شدند. در گام دوم با در نظر گرفتن شرایط و مقتضیات روستاهای مورد مطالعه نماگرهای هر یک از شاخص‌ها فهرست شدند.

برای تعیین روایی پرسشنامه از روش اعتبار محتوا بهره گرفته شد و پرسشنامه از طریق پانلی از اعضای هیئت‌علمی، متخصصین و کارشناسان مورد تأیید واقع شد. در گام سوم مؤلفه‌های شناسایی شده با بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه در قالب طیف لیکرت پنج سطحی در سطوح مختلف جامعه آماری توزیع و جمع‌آوری گردید. به‌منظور بررسی پایایی ابزار تحقیق تعداد ۳۰ پرسشنامه خارج از نمونه تکمیل و مقدار آلفای کرونباخ آن ۰/۷۳۱ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول پرسشنامه بود. در مرحله امتیازدهی، از آنجا که دسته‌ای از سؤالات در جهت منفی مطرح شده بودند، با استفاده از نرم‌افزار SPSS کدگذاری مجدد برای این دسته از سؤالات انجام شد؛ و درنهایت، پس از ترکیب و تلفیق اطلاعات جمع‌آوری شده، با استفاده از روش‌های آماری و ابزارهای ارزیابی پایداری (رادار پایداری) به اندازه‌گیری شاخص‌ها و تحلیل داده‌ها در سطح روستاهای مورد مطالعه پرداخته شد.

1- Choi and Sirakaya

2- WTO

جدول ۲. نماگرهای پایداری زیست‌محیطی گردشگری روستایی به تفکیک شاخص‌ها

شاخص	نماگر
حفاظت از منابع و تنوع زیستی	بسیاری از اراضی زراعی اطراف روستا در اثر فعالیت‌های گردشگری به مسکن، اقامتگاه و ... تغییر کاربری داده‌اند.
	در طی ۲۰ سال اخیر زیبایی طبیعت اطراف روستا در اثر گسترش گردشگری کاهش یافته است.
	به نظر من افزایش بیش‌ازاندازه مصرف آب توسط گردشگران باعث کاهش منابع آب روستا شده است.
	گسترش گردشگری در این روستا باعث ایجاد سروصدا (آلودگی صوتی) در روستا شده است.
	در زمان‌هایی که گردشگران زیادی به اینجا می‌آیند، هوای روستا آلوده می‌شود.
	اکثر گونه‌های کمیاب گیاهی پیرامون روستا در حال نابودی هستند.
	در این روستا قانونی برای حفاظت از گونه‌های کمیاب و نادر گیاهی و جانوری وجود ندارد.
	فکر می‌کنم تعداد گردشگران نسبت به مناطق و سایت‌های حفاظت‌شده بیش‌ازحد است.
	از مناطق و سایت‌های ویژه (طبیعی و فرهنگی) حمایت و حفاظت ویژه‌ای می‌شود.
	اغلب اهالی اعتقاد دارند که منابع و جاذبه‌های روستا (طبیعی، تاریخی و فرهنگی) سرمایه‌ای است که از گذشتگان به ارث رسیده و باید با استفاده مناسب آن را برای آیندگان نگاه داشت.
حفاظت از منابع و تنوع زیستی	برخی از ساکنین اعتقاد دارند که افزایش بیش‌ازحد تعداد گردشگران، فشار بر منابع و جاذبه‌ها را بیشتر کرده و در نتیجه باعث تخریب آن‌ها شده است.
	زباله‌ها و آشغال‌های گردشگران، مناظر و چشم‌انداز روستای ما را تخریب کرده است.
	اکثر سایت‌ها و مناطق گردشگری روستا در مناطق خطرناک از نظر سیل، زلزله و ... واقع شده‌اند.
	تعداد انواع حیوانات وحشی در طبیعت اطراف روستا در اثر گسترش گردشگری کاهش یافته است.
	وسعت چشم‌اندازهای طبیعی و جنگل‌های اطراف روستا در اثر توسعه گردشگری کاهش یافته است.
	برخی از ساکنین می‌گویند آب شرب روستا دارای طعم و مزه مناسبی نیست.
	آثار و ابنیه‌ی گردشگری و تاریخی روستا در مقابل زلزله مقاوم‌سازی شده‌اند.

ادامه جدول ۲.

شاخص	نماگر
مدیریت و سیاست‌های محیطی	روستا دارای طرح و برنامه خوبی برای گسترش گردشگری است.
	امکانات اساسی برای بازدیدکنندگان (توالت، پارکینگ و ...) به ازای تعداد گردشگران وجود دارد.
	فعالیت‌های گردشگری در مناطق مشخصی مطابق با طرح برنامه‌ریزی روستا انجام می‌گیرد.
	برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی زیادی (برگزاری نشست‌ها و جلسه‌ها و...) برای آگاه کردن مردم روستا در جهت حفاظت از منابع و جاذبه‌های گردشگری صورت گرفته است.
	مردم روستا آگاهی و درک روشنی از نقش گردشگری پایدار (برنامه‌ریزی شده که منابع طبیعی و فرهنگی را حفظ کند) دارند.
	زباله و فاضلاب در سطح روستا مطابق برنامه جمع‌آوری و دفع می‌گردد.
	زباله‌های تولیدشده در روستا به روش‌های بهداشتی بازیافت شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد.
	مکان‌ها و واحدهای گردشگری روستا از سیستم جمع‌آوری دفن صحیح زباله برخوردارند.
	برنامه‌های آموزشی متنوعی برای آشنایی روستاییان با حفظ محیط‌زیست خود اجرا شده است.
	نسبت تعداد بازدیدکنندگان به تعداد پرسنل مدیریت گردشگری و اداره‌کنندگان خدمات بیشتر است.
	اقدامات پیشگیرانه برای به حداقل رساندن آلودگی هوا برای گردشگران در روستا انجام گرفته است.
	به‌طورکلی من موافق ورود گردشگران بیشتر جهت استفاده از آثار و جاذبه‌های این روستا هستم.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

نتایج پژوهش نشان داد که ۹۰ درصد از کل نمونه تحقیق برای سرپرستان خانوارها را مردان و حدود ۱۰ درصد را زنان تشکیل دادند. با توجه به میانگین سنی پاسخگویان (۴۴/۶ سال)، جامعه مورد مطالعه میان‌سال بود. نتایج نشان داد که ۳/۱ درصد پاسخگویان بی‌سواد، ۱۲/۸ درصد ابتدایی، ۲۶ درصد راهنمایی، ۳۲/۱ درصد دیپلم و ۱۰/۹ درصد فوق‌دیپلم، ۱۱/۳ درصد لیسانس و ۳/۸ درصد فوق‌لیسانس بودند. کشاورزی و دام‌پروری، شغل اصلی ۴۳ درصد از پاسخ‌دهندگان بود و قریب به ۴۲ درصد از پاسخگویان در مشاغل آزاد و ۱۲ درصد در سازمان‌های دولتی اشتغال داشتند. حدود سه درصد از پاسخ‌دهندگان بیکار بودند. میانگین سابقه سکونت پاسخگویان در روستا ۳۴ سال بود.

اشتغال در گردشگری و میزان وابستگی درآمدی پاسخگویان با صنعت گردشگری وضعیت اشتغال پاسخگویان در گردشگری در دوطبقه بله و خیر مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج نشان داد که در بین سرپرستان خانوارهای مورد مطالعه، ۴۲/۳ نفر به نوعی در بخش گردشگری اشتغال داشتند و ۵۷/۷ درصد فعالیتی در بخش گردشگری نداشتند. همچنین از نظر وابستگی درآمدی، ۳۹/۶ درصد پاسخگویان وابستگی کم، ۲۸/۳ درصد وابستگی متوسط، ۲۳/۸ وابستگی خیلی کم، ۶ درصد وابستگی خیلی زیاد و ۲/۳ درصد وابستگی زیادی با گردشگری داشتند (جدول ۳)؛ بنابراین فعالیت در بخش گردشگری هنوز نتوانسته جایگاه مهمی در اقتصاد روستاهای مورد مطالعه داشته باشد هر چند که بخشی از روستاییان قسمتی از درآمد خود را از این بخش به دست می‌آوردند ولی این صنعت همچنان در این روستاها به طور مشخص در فعالیت اقتصادی و درآمد آن‌ها نمایان نیست.

میزان موافقت پاسخگویان با گسترش گردشگری پایدار

بر مبنای نتایج مندرج در جدول ۳، حدود ۳۹ درصد از پاسخگویان کاملاً موافق، ۳۸ درصد تا حدودی موافق، ۲۱ درصد موافق و حدود دو درصد ناموافق و کاملاً ناموافق با گسترش صنعت گردشگری در روستای محل سکونت خود بودند. همچنین ارزیابی میزان موافقت پاسخگویان به لحاظ گسترش صنعت گردشگری در استان آذربایجان نشان داد که حدود ۴۴ درصد پاسخگویان کاملاً موافق، ۲۸ درصد تا حدودی موافق و ۲۶ درصد موافق بودند؛ بنابراین عمده گروه پاسخگویان موافق با توسعه صنعت گردشگری در منطقه خود بودند.

میزان همکاری و مشارکت پاسخگویان در توسعه گردشگری پایدار

ارزیابی میزان مشارکت پاسخگویان در گسترش صنعت گردشگری در محل سکونت خود در پنج رده از کاملاً مشارکت داشته‌ام تا هیچ گونه مشارکتی نداشته‌ام صورت گرفت. نتایج به دست آمده نشان داد که حدود ۳۳ درصد پاسخگویان به ندرت، ۳۳ درصد ابداً، ۱۷ درصد اغلب و ۱۴ درصد تا حدودی در برنامه‌ریزی‌های مرتبط با توسعه صنعت گردشگری در روستای خود همکاری و مشارکت داشتند. لذا نتایج نشان‌دهنده‌ی اندک بودن برنامه‌ریزی‌های بهره‌مند از مشارکت در حوزه‌ی گردشگری در استان است.

جدول ۳. توزیع فراوانی سرپرستان خانوار بر اساس اشتغال در گردشگری، وابستگی درآمدی، میزان موافقت با گردشگری و میزان مشارکت در گسترش صنعت گردشگری (n=۲۶۵)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
اشتغال در گردشگری	بله	۱۱۲	۴۲/۳
	خیر	۱۵۳	۵۷/۷
جمع		۲۶۵	٪۱۰۰
وابستگی شغلی و درآمدی	خیلی زیاد	۱۶	۶
	زیاد	۶	۲/۳
	متوسط	۷۵	۲۸/۳
	کم	۱۰۵	۳۹/۶
	خیلی کم	۶۳	۲۳/۸
جمع		۲۶۵	٪۱۰۰
میزان موافقت با گردشگری در روستا	خیلی زیاد	۱۰۴	۳۹/۲
	زیاد	۵۶	۲۱/۱
	متوسط	۱۰۱	۳۸/۱
	کم	۲	۰/۸
	خیلی کم	۲	۰/۸
جمع		۲۶۵	٪۱۰۰
میزان موافقت با گردشگری در استان	خیلی زیاد	۱۱۹	۴۴/۹
	زیاد	۷۰	۲۶/۴
	متوسط	۷۶	۲۸/۷
	کم	۰	۰
	خیلی کم	۰	۰
جمع		۲۶۵	٪۱۰۰
میزان همکاری و مشارکت در گسترش صنعت گردشگری	خیلی زیاد	۱	۰/۴
	زیاد	۴۷	۱۷/۷
	متوسط	۳۹	۱۴/۷
	کم	۸۹	۳۳/۶
	خیلی کم	۸۹	۳۳/۶
جمع		۲۶۵	٪۱۰۰

یافته‌های توصیفی شاخص‌های پایداری زیست‌محیطی

همانطور که در جدول شماره (۴) مشخص است، در مجموع روستاهای مورد مطالعه، به لحاظ شاخص مدیریت و سیاست‌های محیطی بیشترین مقدار میانگین با ۳/۷۰ را داشتند. وضعیت شاخص‌های مورد مطالعه در بین روستاهای مختلف یکسان نبوده، بطوریکه در شاخص رعایت حفاظت از منابع و تنوع زیستی بیشترین میزان میانگین از ۳/۲۷ در روستای کندوان تا ۳/۰۹ در روستای اشتیین متغیر است. از نظر مدیریت و سیاست‌های محیطی بیشترین میزان میانگین در این روستاها با امتیاز ۳/۷۰ متعلق به روستای کندوان تا ۳/۲۱ در روستای اشتیین متغیر است.

جدول شماره ۴. یافته‌های توصیفی شاخص‌های ترکیبی پایداری محیطی

نام روستا	آماره‌های توصیفی	وضعیت شاخص‌های ترکیبی پایداری محیطی	
		مدیریت و سیاست‌های محیطی	حفاظت از منابع و تنوع زیستی
کندوان	فراوانی	۴۹	۴۹
	میانگین	۳/۷۰	۳/۲۷
	انحراف معیار	۰/۳۶	۰/۱۸
زنوزق	فراوانی	۱۱۴	۱۱۴
	میانگین	۳/۴۴	۳/۲۰
	انحراف معیار	۰/۴۱	۰/۲۲
توته‌خانه	فراوانی	۵۹	۵۹
	میانگین	۳/۵۴	۳/۱۰
	انحراف معیار	۰/۴۱	۰/۲۴
اشتیین	فراوانی	۴۳	۴۳
	میانگین	۳/۲۱	۳/۰۹
	انحراف معیار	۰/۳۹	۰/۱۵

یافته‌های استنباطی

ارزیابی سطح پایداری زیست‌محیطی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه در این پژوهش به منظور ارزیابی سطح پایداری زیست‌محیطی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه، در مرحله اول شاخص‌های مورد مطالعه هم‌جهت شده و سپس کمیت‌های مختلف حاصله به داده‌های نسبی بی‌مقیاس تبدیل گردید. برای انجام این کار میزان حداقل

و حداکثر هر معرف معین شد و دامنه تغییرات به دست آمد. سپس مقدار حداقل از مقدار عددی هر معرف کم و حاصل بر دامنه نوسانات تقسیم گردید تا داده‌های نسبی بی مقیاس بین صفر تا یک به دست آید. در نهایت از داده‌های نسبی حاصل شده برای تک تک معرف‌ها میانگین‌گیری به عمل آمد و عدد حاصل شده به عنوان شاخص پایداری زیست‌محیطی منظور گردید. برای تبدیل محاسبات کمی به مقادیر کیفی نیز از طبقات پنج‌گانه پرسکات آلن که در جدول زیر ارائه گردیده، استفاده شده است.

جدول ۵. طبقات پنج‌گانه پرسکات آلن جهت طبقه‌بندی سطوح پایداری

رتبه	ارزش	معادل	وضعیت
۱	۸۰-۱۰۰	۰/۸-۱	پایدار
۲	۶۰-۸۰	۰/۸-۰/۶	پایداری بالقوه (خوب)
۳	۴۰-۶۰	۰/۴-۰/۶	متوسط
۴	۲۰-۴۰	۰/۲-۰/۴	ناپایداری بالقوه (ضعیف)
۵	۰-۲۰	۰-۰/۲	ناپایدار

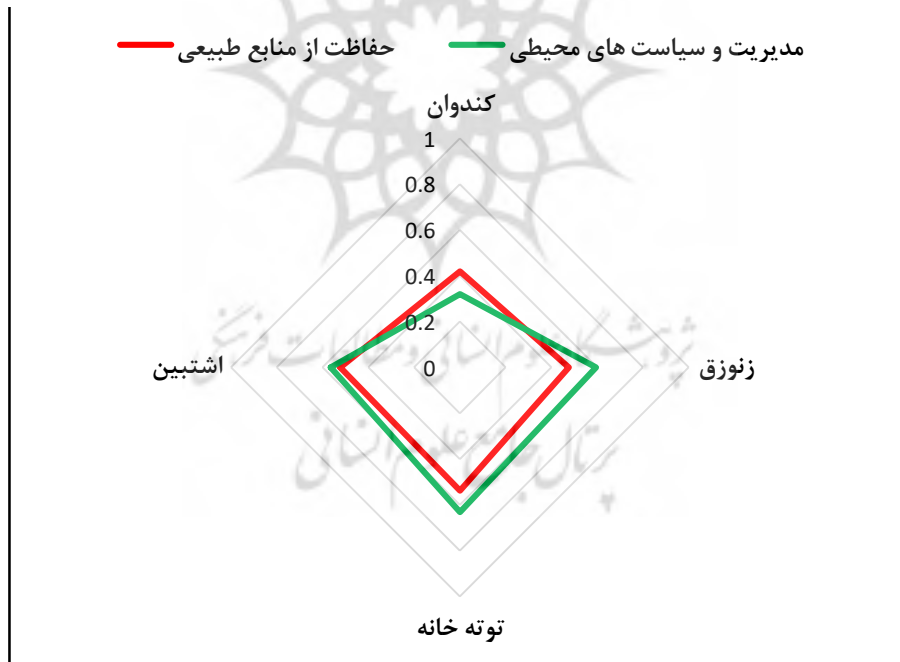
منبع: مولدان و بیلهارز (۱۳۸۱)

با عنایت به نتایج حاصله در جدول (۶)، روستای توتخانه با کسب امتیاز ۰/۵۸۵ دارای بیشترین رتبه به لحاظ پایداری زیست‌محیطی بود. پس از آن نیز روستای اشتین با ۰/۵۳۴ امتیاز بیشترین پایداری زیست‌محیطی را دارد. روستای زنونزق و کندوان به ترتیب با کسب امتیاز ۰/۵۳۶ و ۰/۳۶۹ در رتبه‌های سوم و چهارم به لحاظ پایداری زیست‌محیطی گردشگری قرار گرفتند. در بین روستاهای مورد مطالعه وضعیت زیست‌محیطی در روستای کندوان که با سابقه‌ترین روستا به لحاظ گردشگری و پر تعدادترین گردشگر ورودی و دارای امکانات و خدمات گردشگری نسبتاً مناسب‌تری به نسبت سایر روستاها بوده است، ناپایدارتر است؛ که این امر بیانگر عدم توجه کافی به محیط زیست این روستا و حاکی از آسیب‌پذیری محیط‌های فیزیکی و آثار و جاذبه‌های تاریخی و طبیعی آن است.

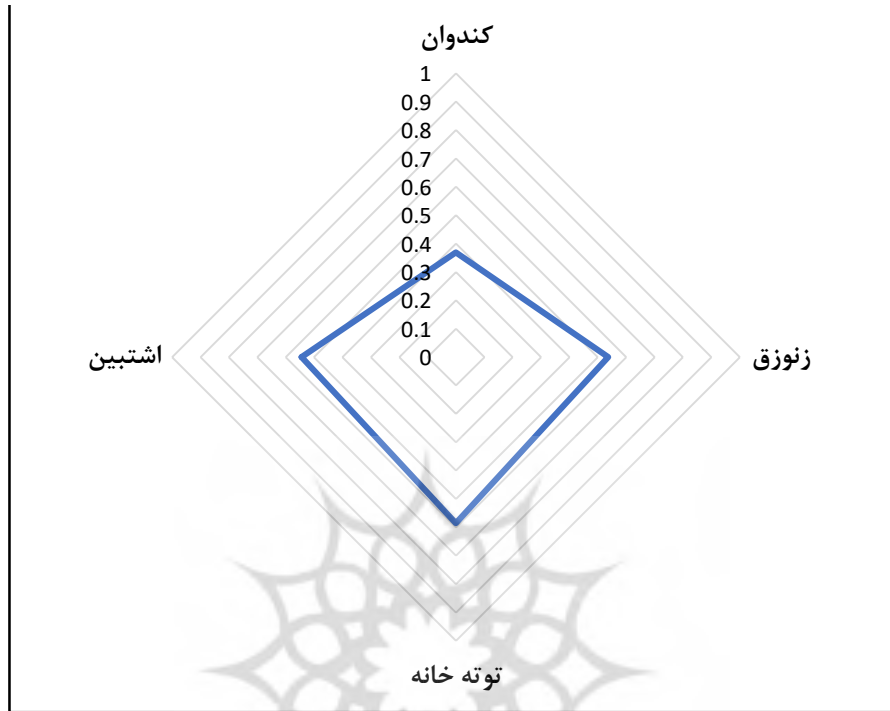
جدول ۶- وضعیت پایداری زیست محیطی گردشگری در روستاهای نمونه استان آذربایجان شرقی

رتبه	پایداری کل	رتبه	پایداری مدیریت و سیاست‌های محیطی	رتبه	پایداری حفاظت از منابع طبیعی	نام روستا	پاسخگویان
۴	۰/۳۶۹	۴	۰/۳۲۰	۴	۰/۴۱۹	کندوان	سرپرست خانوار
۳	۰/۵۳۶	۲	۰/۵۹۵	۳	۰/۴۷۶	زنوزق	
۱	۰/۵۸۵	۱	۰/۶۳۲	۱	۰/۵۳۸	توته‌خانه	
۲	۰/۵۴۴	۳	۰/۵۶۴	۲	۰/۵۲۳	اشتبین	
-	۰/۵۰۸	-	۰/۵۲۷	-	۰/۴۸۹	-	کل

شکل ۲. وضعیت پایداری زیست محیطی گردشگری به تفکیک شاخص در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

شکل ۳. وضعیت کل پایداری زیست محیطی گردشگری روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

بحث و نتیجه گیری

رواج و توسعه گردشگری موجب شکل گیری شاخه های مختلفی از گردشگری شده است. از جمله این شاخه ها، گردشگری روستایی است که شامل محدوده وسیعی از جاذبه ها و فعالیت هایی است که در زمینه های مرتبط با زندگی روستایی تعریف شده است. مفهوم پایداری به نحو گسترده ای به عنوان رویکردی بنیادین، برای هر نوع توسعه از جمله توسعه گردشگری پذیرفته شده است. توسعه پایدار گردشگری به عنوان رهنمونی برای مدیریت کلیه منابع قلمداد می شود. به طریقی که بتوان نیازهای اجتماعی و اقتصادی را برآورده ساخت و سیستم های حفاظت از زندگی را همراه با افزایش عدالت و مساوات در توسعه، بهبود کیفیت زندگی جوامع و به وجود آوردن کیفیت برتر محیط زیست ایجاد کرد.

با عنایت به حساسیت اکولوژیکی و شکننده بودن اکوسیستم لزوم ارزیابی پایداری زیست محیطی گردشگری با توجه به شاخص ها و اصول توسعه پایدار الزامی به نظر می رسد چراکه توسعه بی ضابطه سبب کاهش پیامدهای مثبت و افزایش اثرات سوء گردیده و

در نهایت عواقب ناشی از آن در همان منطقه هدف ظهور خواهد کرد. از این رو، هدف از این پژوهش ارزیابی پایداری زیست‌محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی بود. نتایج تحقیق نشان داد که روستاهای مورد مطالعه به لحاظ شاخص مدیریت و سیاست‌های محیطی در حد متوسط بودند. روستای کندوان بیشترین مقدار میانگین (۳/۷۰) و روستای اشتین کمترین مقدار میانگین (۳/۲۱) در این شاخص را به خود اختصاص دادند. همچنین روستاهای مورد مطالعه به لحاظ شاخص حفاظت از منابع و تنوع‌زیستی در سطح متوسط قرار داشتند. روستای کندوان با میانگین ۳/۲۰ بیشترین و روستای اشتین یا میانگین ۳/۲۱ کمترین مقدار را در این شاخص دارا بودند. در مجموع روستاهای مورد مطالعه از سطح پایداری زیست‌محیطی متوسطی برخوردارند. در بین روستاهای مورد مطالعه از دیدگاه پاسخگویان بیشترین امتیاز پایداری زیست‌محیطی برابر با ۰/۵۸۵ متعلق به روستای توتخانه و کم‌ترین امتیاز برابر با ۰/۳۶۹ متعلق به روستای کندوان بود. یافته‌های پژوهش هم‌راستا با نتایج تحقیقات اسپین اورتیز و رودریگز^۱ (۲۰۲۱)، داوردوست و کارهان^۲ (۲۰۲۱)، عبدی چیچکلو (۱۳۹۷)، قربان‌پور و همکاران (۱۳۹۷)، جعفریان و همکاران (۱۳۹۵)، اکبریان رونیزی و رضوانی (۱۳۹۴)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۴)، عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹۴)، سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۳)، یاری حصار و باختر (۱۳۹۳)، رضایی و همکاران (۱۳۹۱)، یعقوبی (۱۳۹۱) و مهدوی (۱۳۹۰) بود.

با این توصیف از مطالعات میدانی به عمل آمده از روستاهای مورد مطالعه می‌توان چنین برداشت کرد که توسعه پایدار گردشگری به لحاظ سیاست، مدیریت و برنامه‌ریزی هنوز از جایگاه مناسبی برخوردار نیست و از فرصت‌های حاصل از گردشگری برای توسعه این روستاها بهره‌برداری مناسبی نشده و در مقابل تهدیدهای آن در حوزه‌های مختلف و در برخی موارد تحقق یافته است. به طوری که بنا بر مطالعات میدانی روستاهای هدف مورد مطالعه با چالش‌ها و مسائل زیادی در زمینه مسائل زیست‌محیطی و طبیعی مواجه‌اند این مسئله به طور کامل در وضعیت روستای کندوان به چشم می‌خورد. با اینکه گردشگری در این روستا پیشرفت داشته است اما آسیب‌های زیست‌محیطی آن در قیاس با قابلیت‌های گردشگری واضح‌تر است. لذا برای رفع مشکلات موجود، بازنگری در برنامه‌ها و سیاست‌های اجرایی با

1- Espín Ortiz and Rodríguez

2- Davardoust and Karahan

در نظر گرفتن اصول توسعه پایدار گردشگری در استان ضرورت دارد. بر اساس نتایج پژوهش حاضر راهکارهایی به شرح زیر ارائه می‌گردد که توجه به آنها می‌تواند در پایداری منابع محیطی روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان شرقی مؤثر واقع گردد. راهکارها عبارت‌اند از:

افزایش سطح آگاهی و دانش عموم مردم به بخصوص جوانان بومی فعال در حوزه گردشگری نسبت به محیط‌زیست و چگونگی حفاظت از سرمایه‌ها و جاذبه‌های طبیعی روستا از طریق آموزش و برگزاری کلاس‌های توجیهی توسط سازمان‌های مرتبط، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی، رسانه‌های عمومی محلی و نشریه از راهکارهایی است که می‌تواند در پایداری محیط طبیعی روستاهای هدف مؤثر واقع گردد. همچنین با توجه به اینکه شبکه‌های اجتماعی در حال حاضر توسط اکثریت افراد استفاده می‌شود لذا می‌توان از پتانسیل‌های این شبکه‌ها نهایت استفاده را برد و از طریق آن حس مسئولیت و دانش زیست‌محیطی جامعه میزبان و میهمان را تحت تأثیر قرارداد. از این رو پیشنهاد می‌شود کلیپ‌ها و آموزش‌های هدفمند و علمی با همکاری کارشناسان سازمان حفاظت از محیط‌زیست و گردشگری تهیه و متناسب با زبان (به زبان ترکی در منطقه مورد مطالعه) و فرهنگ مناطق تبدیل شوند تا مورد استفاده افراد بی‌سواد و کم‌سواد هم قرار بگیرد؛ بنابراین نیاز است که در این زمینه برنامه‌ریزی و تمهیدات لازم اتخاذ شود.

برنامه‌ریزی برای توزیع مناسب گردشگران در فصول مختلف سال و کمک به جذب گردشگر در سایر روستاهای هدف با گسترش تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی در آنها. به دلیل معطوف کردن گردشگری روستایی در استان به مقاصد خاصی مانند روستای کندوان، شاهد ازدحام بیش از حد گردشگران در روزها و فصول خاص در این روستا هستیم که فراتر از ظرفیت تحمل در این روستاست؛ بنابراین در این زمینه نیاز است با ارتقای عملکرد، خدمات و کیفیت میزبانی از گردشگران و تبلیغات مؤثر توزیع مناسب گردشگران در سایر روستاهای هدف از جمله روستاهای توت‌خانه و زوزوق را فراهم آورد. تلاش در جهت توزیع برابر گردشگران در تمامی روستاهای هدف استان از یک طرف هم از نابرابری‌های می‌کاهد و هم موجب بهره‌مندی سایر روستاها از قابلیت‌های گردشگری و توسعه متوازن شده و از تخریب و فشار بیش از حد بر منابع طبیعی در یک مکان مشخص می‌کاهد.

بررسی‌ها حاکی از نبود برنامه‌ای استراتژیک در راستای پایدار زیست‌محیطی در استان بود. بطوریکه جز تعداد اندکی برنامه‌های موازی و گاه متضاد که به آن‌ها هم توجهی نمی‌گردد، برنامه‌ای جامع در جهت پایداری زیست‌محیطی و حفاظت از آن در مقاصد گردشگری استان و روستاهای مورد مطالعه وجود ندارد. این در حالی است که برای دستیابی به پایداری در هر حوزه‌ای وجود یک برنامه استراتژیک بسیار حائز اهمیت است. نیاز است بخش دولتی با برنامه‌ریزی مجدد و طرح برنامه‌ای جامع و کامل به مطالعه منطقه با توجه به پتانسیل‌های طبیعی موجود و سطح پایداری آن‌ها پردازد و با لحاظ کردن اصول توسعه پایدار اقدامات لازم را در جهت حفظ و نگهداری آن‌ها به عمل آورد تا در گام اول شاهد رفع مشکلات زیست‌محیطی در منطقه مورد مطالعه و در گام دوم حافظ سرمایه‌های طبیعی برای نسل‌های بعدی باشیم.

زمینه‌سازی و تشویق مردم به مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی؛ در هر مکانی که گردشگری گسترش می‌یابد، حفاظت از محیط طبیعی نیازمند مشارکت بخش دولتی، مردم محلی و گردشگران است. توجه به این امر بخصوص در گردشگری روستایی که در تعامل مستقیم با طبیعت است دوچندان می‌باشد. از این رو جلب مشارکت مؤثر گروه‌های مختلف مردم در جهت حفظ محیط زیست بایستی در سیاست‌گذاری‌ها مورد توجه و حمایت قرار گیرد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

سپاسگزاری

تیم مطالعاتی نهایت سپاس و قدردانی خود را از معاونت پژوهشی دانشگاه تبریز و مردم محلی روستاهای کندوان، زوزق، اشتبین و توتخانه که در انجام این مطالعه ما را یاری کردند ابراز می‌دارد.

ORCID

Fateme Kazemiyeh
Asma Eidi

<http://orcid.org/0000-0001-5525-6992>
<http://orcid.org/0000-0002-4814-0585>

منابع

- اکبریان رونیزی، س. ر. ۱۳۹۴. سنجش پایداری گردشگری در روستاهای هدف گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان سپیدان). *پژوهش‌های روستایی*، دوره ۷، شماره ۱: ۱۹۳-۱۶۷.
- اکبریان رونیزی، س. ر. و رضوانی، م. ر. ۱۳۹۴. تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دماوند). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۷، شماره ۱: ۸۱-۹۵.
- پوراحمد، ا. حسینی سیاه‌کلی، م. و صفدری مولان، ا. ۱۳۹۴. ارزیابی شاخص‌های توسعه پایداری گردشگری در جوامع میزبان (مطالعه موردی شهر ساری)، *مجله آمایش و جغرافیای فضا*، سال ششم، شماره ۲۱: ۱۷۲-۱۶۰.
- جعفریان، م. ح. اسکندریان، ا. و سلیمی سبحان، م. ر. ۱۳۹۵. راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT (مورد مطالعه روستای لاسجرد شهرستان سمنان)، *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس*، دوره هشتم، شماره ۳۰: ۱۸۲-۱۶۰.
- حیدری ساریان، و. معجونی توت‌خانه، ع. و نیرومند شیشوان، ص. ۱۳۹۵. سنجش و ارزیابی فرآیند پایداری در روستاهای گردشگر پذیر (مطالعه موردی شهرستان عجب‌شیر محور توریستی قلعه چایی)، *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال ششم، شماره سوم: ۱۱۲-۹۳.
- دلشاد، ع. ابوهاشم آبادی، ف. و قاسمیان صاحبی، ا. ۱۳۹۶. اولویت‌بندی و تعیین روابط شاخص‌های سنجش پایداری توسعه گردشگری. *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، سال دوازدهم، شماره ۳۹: ۷۳-۹۴.
- رحیمی، د. و رنجبردستانی، م. ۱۳۹۱. ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های طبیعت‌گردی (روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری). *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*. سال چهارم، ۱۴: ۱۵۰-۱۳۱.
- رضایی، ر. شریف‌زاده، ا. و پاسکی، ا. ۱۳۹۱. واکاوی پیامدهای منفی توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان قزوین، *مسکن و محیط روستا*، ۱۳۷: ۹۲-۸۳.
- رضوانی، م. ر. ۱۳۸۷. *توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار*. چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- رضوانی، م. ر. اکبریان رونیزی، س. ر. رکن‌الدین افتخاری، ع. و بدری، س. ع. ۱۳۹۰. تبیین شاخص‌های محک پایداری در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون

- کلان شهرها (مطالعه موردی نواحی روستایی پیرامون کلان شهر تهران)، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۸۱: ۹۴-۶۹.
- زارعی، ع. و ابراهیمی، ح. ۱۳۹۵. اهمیت و مطالعات معماری صخره‌ای روستای کندوان آذربایجان شرقی. اولین همایش هنر و صنعت در ساختمان عمران، معماری و شهرسازی. معماری و شهرسازی، تبریز.
- سجاسی قیداری، ح. رومیانی، ا. و جعفری، ن. ۱۳۹۳. سنجش و ارزیابی پایداری مقصدهای گردشگری روستایی از دیدگاه اجتماعات محلی (مطالعه موردی دهستان درب گنبد شهرستان کوهدشت)، مجله برنامه ریزی فضایی، سال چهارم، شماره اول: ۱۲۴-۱۰۴.
- عبدالله زاده، غ. صالحی، خ. و قرقانی، ط. ۱۳۹۴. تحلیل آثار محیطی توسعه گردشگری در نواحی روستایی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی ناحیه آق سو- کلاله / استان گلستان)، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۲۷، شماره ۲: ۱۶۹-۱۴۸.
- عبدی چیچکلو، س. ۱۳۹۷. ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی). پایان نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه تبریز. دانشکده کشاورزی.
- علاءالدینی، پ. و امین زاده، ن. ۱۳۹۳. توسعه گردشگری در روستای گرمه استان اصفهان: تحلیل نقش تسهیلگر و پایداری فعالیت‌ها، توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۱: ۷۰-۴۹.
- قدمی، م. و علیقلی زاده فیروزجانی، ن. ۱۳۹۱. ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری مطالعه موردی تنکابن. تحقیقات جغرافیایی، دوره ۲۷، شماره ۱: ۱۰۴-۷۹.
- قربان پور، م. مولوی، م. و زالی، ن. ۱۳۹۷. ارزیابی ابعاد زیست محیطی مؤثر بر تحقق گردشگری پایدار (مطالعه موردی رودخانه زرچوب شهر رشت)، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۱۴، شماره ۴۷: ۳۲۳-۲۸۹.
- گزارش آماری استان آذربایجان شرقی. ۱۳۹۶. انتشارات سازمان برنامه و بودجه، مدیریت و برنامه ریزی استان آذربایجان شرقی.
- مولدان، ب. و بیلهارز، س. ۱۳۸۱. شاخص های توسعه پایدار، مترجم: حداد تهرانی، نشاط و ناصر محرم نژاد، انتشارات حفاظت محیط زیست تهران.
- مهدوی، د. ۱۳۹۰. ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران (مطالعه موردی: روستاهای تاریخی- فرهنگی ایران). رساله دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا.

یاری حصار، ا. و باختر، س. ۱۳۹۳. ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار روستایی از منظر جامعه محلی و گردشگران (مطالعه موردی شهرستان نیر)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ششم، شماره ۲۲: ۱۳۴-۱۲۲.

یعقوبی، ج. ۱۳۹۱. نظرسنجی درباره برخی پیامدهای گردشگری روستایی در مناطق روستایی بخش سلطانیه، استان زنجان، مجله روستا و توسعه، سال دوم: ۱۵۳-۱۳۹.

References

- Bell, S. and Morse S. 2003. Measuring sustainability: learning by doing, earthscan, 189 pages, London. ISBN 1-85383-843-8, PP. 14-21.
- Choi, H.S. & Sirakaya, E., 2006, Sustainability Indicators for Managing Community Tourism, *Tourism Management*, Vol. 27, PP. 1274-1289.
- Davardoust S. and Karahan F. 2021. Evaluation of Sustainable Rural Tourism. The Case of Uzundere District, Erzurum, Turkey. *Sustainability*, 13(18), 2-14.
- Espín Ortiz, C. and Rodríguez, J. 2021. Determination of the environmental sustainability of tourism in the Pastaza Province, Ecuador, *Interamerican Journal of Environment and Tourism*, 17(2): 1424-135.
- Nowacki, M. Kowalczyk, J. Krolikowska, k. Pstrocka, M. and Awedyk, M. 2018. Strategic planning for sustainable Tourism Development in Poland, *International journal sustainable Development and world Ecology*, 25(6), 567-562.
- Okech, R. 2012. *Rural tourism as a Sustainable development alternative: an analysis with special reference to Loanda*, Kenya, culture, 36-54.
- Sesotyningtyas, M. and Manaf, A. 2015. Analysis of sustainable tourism village development at Kutoharjo village, Kendal regency of central. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 184, 273-280
- World Tourism organization. 1993. Indicators for the sustainable management of tourism, Report of the international Working Group on Indicators of Sustainable Tourism to the environment committee.
- Yarkova. Y. & Stoykova, B. 2008. Sustainability of Rural Tourism in the Smolyan Municipality of Bulgaria, Trakia University, *Trakia Journal of Sciences*, 6(3), 31-40.
- Abdi Chichkloo, S. 2019. *Sustainability Assessment of Rural Tourism Development (Case Study of Tourism Target Villages of West Azerbaijan Province)*. Master Thesis in Rural Development, University of Tabriz. Faculty of Agriculture [In Persian].
- Abdullahzadeh, G. Salehi, Kh. and Qarqani, I. 2016. Analysis of Environmental Effects of Tourism Development in Rural Areas and the

- factors affecting it (Case study of Aqso-Kalaleh area Golestan province), *Geography and Environmental Planning*, 27(2), 169-148 [In Persian].
- Akbarian Ronizi, S. R. 2016. Assessing the Sustainability of Tourism in Tourism Target Villages (Case study: Sepidan city). *Rural Research*, 7(1), 193-167 [In Persian].
- Akbarian Ronizi, S. R. and Rezvani, M. R. 2016. Analysis and Explanation of the Sustainability of Tourism Development in Rural Areas (Case study: Central part of Damavand city). *Human Geography Research*, 47(1), 95-81 [In Persian].
- Delshad, A. AbuHashem Abadi, F. and Qasemian Sahebi, A. 2018. Prioritizing and Determining the Relationships of Indicators for Measuring the Sustainability of Tourism Development. *Journal of Tourism Management Studies*, 12(39), 94-73 [In Persian].
- Ghadami, M. and Aligolizadeh Firoozjani, N. 2013. Evaluation of Destination Tourism Development in the Context of Sustainability of Tonekabon Case study. *Geographical Research*, 27(1), 104-79 [In Persian].
- Ghorbanpour, M. Rumi, M. and Zali, N. 2019. Evaluation of Environmental Dimensions Affecting the Realization of Sustainable Tourism (Case study of Zarchoob River in Rasht). *Scientific Quarterly of Tourism Management Studies*, 14(47), 323-289 [In Persian].
- Heydari Sarban, V. Majnuni Toteh Khaneh, A. and Niroumand Shishwan, p. 2017. Assessing and Evaluating the Process of Sustainability in Tourist Villages (Case study of Ajabshir city, the tourist axis of Qala-e-Chai), *Quarterly Journal of Geography and Regional Planning*, 6(3), 112-93 [In Persian].
- Jafarian, M. H. Eskandarian, A. and Salimi Sobhan, M. R. 2017. Rural Tourism Development Strategies Using the SWOT Model (Case Study of Lasjerd Village, Semnan County), *Zagros Vision Geography and Urban Planning Quarterly*, 8(30), 182-160 [In Persian].
- Mahdavi, D. 2012. *Sustainability Assessment of Rural Tourism Development in Iran (Case Study: Historical-Cultural Villages of Iran)*. PhD Thesis in Geography and Rural Planning, Tarbiat Modares University, Faculty of Humanities, Department of Geography [In Persian].
- Poorahmad, A. Hosseini Siahkoli, M. and Safdari Mulan, A. 2016. Evaluation of Tourism Sustainability Development Indicators in host communities (Case study of Sari city) F. *Journal of Spatial Planning and Geography*, 6(21), 172-160 [In Persian].
- Rahimi, D. and Ranjbardastani, M. 2013. Evaluation and Prioritization of Nature Attractions (Tourist Target Villages of Chaharmahal Bakhtiari

- province), *Urban and regional studies and researches*, 4(14), 150-131 [In Persian].
- Rezaei, R. Sharifzadeh, A. and Paski, a. 2013. Analysis of the Negative Consequences of Tourism Development in Rural Areas of Qazvin province, *housing and rural environment*, 137, 92-83 [In Persian].
- Rezvani, M. R. 2009. *Development of Rural Tourism with Sustainable Tourism Approach*. First Edition, University of Tehran Press [In Persian].
- Rezvani, M. R. Akbarian Ronizi, S. R. RoknaDin Eftekhari, A. and Badri, S. 2012. Explaining the Indicators of Sustainability Benchmark in Evaluating the Effects of Tourism Patterns in Rural Areas around Metropolitan areas (Case study of rural areas around Tehran metropolis), *Human Geography Research*, 81, 94-69 [In Persian].
- Sajasi Gheidari, H. Romani, A. and Jafari, N. 2015. Assessing and Evaluating the Sustainability of Rural Tourism Destinations from the Perspective of local Communities (Case study of Darb Gonbad sub-district of Koohdasht city), *Journal of Spatial Planning*, 4(1), 124-104 [In Persian].
- Statistical Report of East Azerbaijan Province. 2018. Publications of the Program and Budget, Management and Planning Organization of East Azerbaijan Province [In Persian].
- Yaqubi, J. 2013. Survey on Some Consequences of Rural Tourism in Rural Areas of Soltanieh District, Zanjan province, *Journal of Rural and Development*, 2, 153-139 [In Persian].
- Yari Hesar, A. and Bakhtar, S. 2015. Evaluation of Sustainable Rural Tourism Indicators from the Perspective of Local Community and Tourists (Case study of Nayr city), *Regional Planning Quarterly*, 6(22), 134-122 [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

استناد به این مقاله: کاظمیه، فاطمه، عیدی، اسما. (۱۴۰۱). ارزیابی پایداری زیست محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۷(۵۸)، ۱۰۱-۱۳۱. Doi: 10.22054/tms.2022.66362.2680

Tourism Management Studies (TMS) is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.